

- thought) summary. – *Language and Literature* 21 s. 18–32. <https://doi.org/10.1177/0963947011432049>.
- SKOV NIELSEN, HENRIK – PHELAN, JAMES – WALSH, RICHARD 2015a: Ten theses about fictionality. – *Narrative* 23 s. 61–73. <https://doi.org/10.1353/nar.2015.0005>.
- 2015b: Fictionality as rhetoric. A response to Paul Dawson. – *Narrative* 23 s. 101–111. <https://doi.org/10.1353/nar.2015.0000>.
- THOMPSON, GEOFF 2001: Interaction in academic writing. Learning to argue with the reader. – *Applied Linguistics* 22 s. 58–78.
- THOMPSON, GEOFF – THETELA, PULENG 1995: The sound of one hand clapping. The management of interaction in written discourse. – *Text* 15 s. 103–127. <https://doi.org/10.1075/etc.5.1.05tho>.
- VIRTANEN, MIKKO T. 2020: Kertomukset mediassa ja tietokirjallisuudessa. Kielen ja kirjallisuudentutkimuksen yhteisellä alueella. – Mikko T. Virtanen, Pirjo Hiidenmaa & Jyrki Nummi (toim.), *Kertomuksen keinoin. Tarinallisuus mediassa ja tietokirjallisuudessa* s. 7–19. Helsinki: Gaudeamus.
- VIRTANEN, MIKKO T. – RAHTU, TOINI – SHORE, SUSANNA 2018: Kirjoitetun vuorovaikutuksen moninaisuus ja erityisyys. – Toini Rahtu, Susanna Shore & Mikko T. Virtanen (toim.), *Kirjoitettu vuorovaikutus* s. 9–38. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- VÄLIVERRONEN, ESA 2016: *Julkinen tiede*. Tampere: Vastapaino.

Kääntäjän vaistomaiset ratkaisut ja myöhempi ymmärrys

Kersti Juva: *Löytöretki suomeen*. Toinen, tarkistettu painos. Kirjokansi 223. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 2019. 413 s. ISBN 978-951-858-104-1.

Englanninkielisen kaunokirjallisuuden suomentajana ansioitunut Kersti Juva koostaa havaintonsa suomen kielestä, erityisesti sen kieliopista, uuteen teokseensa, jonka hän on nimennyt metaforisesti löytöretkeksi. Retkellä hän tarkastelee omaa elämäntyötään ja erityisesti suomennoksiaan 40:stä eri teoksesta, joista varhaisimpia ovat Tolkien-käännökset 1970-luvun alusta.

Kirja jakautuu kuuteen lukuun, joiden teemoina ovat virke, sanajärjestys, aika, modaalisuus, subjekti ja pronomini- viittaukset. Teoksen alussa annetaan pääotsikot kattava lyhyt sisällysluettelo, mutta kirjan lopussa on myös lukijalle hyödyllisempi alaluvut sisältävä luettelo.

Yli nelisataasivuinen teos keskittyy esimerkkeihin, joissa annetaan ensin alkutekstin katkelma, sitten mahdollinen raakakäännös ja viimeisenä lopullinen käännös. Esimerkeissä on painotettu tapauksia, joissa suomennos ei suoraan jäljittele alkutekstiä. Juva ei puhu käännöstieteilijöiden tavoin suomen kielen uniikkiaineista (esim. Tirkkonen-Condit 1993, 2005), mutta sellaisia hän selvästi haluaa lukijalle esitellä. Apuna teoksensa rakentamisessa Juva kertoo käyttäneensä *Isoa suomen kielioppia* (ISK 2004).

Johdannossa Juva avaa lukijalle teoksensa ratkaisuja ja tulee samalla esitelleeksi myös käännöstyönsä keskeisiä periaatteita. Hän kertoo tavoitelleensa kaunokirjallisten teosten avaamista suomenkieliselle lukijalle siten kuin alkuteksti avautuu englanninkieliselle: jos alkutekstin kieli on monimutkaista, myös suomennos saa olla sitä.

Virke

Juva aloittaa teoksensa tarkastelemalla virkkeen rakentumista. Annetut esimerkit ovat sellaisia, joissa kääntäjä on selvästi nähnyt vaivaa löytääkseen suomen kielelle ominaisen ilmaisutavan. Esimerkiksi johtopäätöstä osoittava *siis* toimii virkkeissä kytköksenä, jota ei useinkaan mikään alkutekstin sana varsinaisesti stimuloi (esim. *Without a car there is nowhere to go? > Ilman autoa ei siis voi mennä minnekään?*). Vastaavanlaisia ovat perustelevat ilmaukset *nimittäin* ja *näet*, joita tekijä on käyttänyt vastineina englannin ilmauksille *because* ja *for*, sekä erilaiset kytköksiä vahvistavat lisäykset kuten *kerta* (*jos kerta, kun kerta*) tai *tosin* (esim. *It was a dark secret that everybody knew > Kyseessä oli suuri salaisuus, jonka kaikki tosin tiesivät*).

Suomen ja englannin relatiivilauseiden käyttöalojen erilaisuus tulee hyvin ilmi esimerkkien kautta. Usein englannin relatiivipronominit ovat suomennoksessa vaihtuneet painokkaampiin konjunktioihin (esim. *mutta* tai *vaikka*).

Kun tavoitteena on korostaa suomen kielen erityislaatua, lauseenvastike-esimerkeistä olisi voinut karsia referatiiviset ja finaaliset rakenteet, koska ne vastaavat usein alkutekstin infiniittisiä rakenteita. Eskolan (2004) mukaan *tosin* suomennoksissa referatiivirakenne yleensä aliedustuu ja finaalirakenne yliedustuu verrattuna alkuperäissuomeen, mutta Juva ei ole tarkastellut asiaa tältä kannalta. Temporaalirakenteen esimerkit ovat mielekkäämpiä, koska niissä lauseenvastikkeella korvataan alkutekstin finiittinen rakenne. Suomen lauseenvastikkeiden kirjakielisuus tuodaan esille, ja esimerkein osoitetaan, että varsinkin dialogeissa *että*-lauseyhdistelmät ovat usein luontevampia (esim. *ihmiset odottaa että sä rikot lupauksesi < expect you to break*).

Kääntäminen nostaa usein esiin sama-merkityksisiltä vaikuttavien rakenteiden

eroja. Juva esittelee esimerkiksi havaitsemansa merkityseron rakenteiden *liian x tehdäkseen* ja *liian x tekemään* välillä tilanteissa, joissa alkutekstissä ei ole eroa. Juvan mukaan edelliseen, jota hänestä käytetään käännöksissä liikaa, sisältyy valinnaisuuden tai tahdonalaisuuden merkitys (esim. *Tompkins was too far down the line to see Leavitt go into the crowd for the girl > oli liian kaukana nähdäkseen*). Jälkimmäisellä taas hänen mukaansa ilmaistaan jotain, joka on lähes mahdotonta (esim. *But of course Akash was too small to see the top of the bureau, too young to read a note > liian pieni näkemään lipaston päälle, liian pieni lukemaan viestin*).

Sanajärjestys

Informaatiorakennetta käsittelevä toinen luku ja sen esimerkit ovat niin kiinnostavia, että viimeistään tässä vaiheessa tulee väkisinkin mieleen, että nämä Juvan arkistot raakakäännöksineen olisivat kääntämisen tutkijalle aivan upea aineisto. Suomen sanajärjestystä ja sen eroja englannin sanajärjestykseen on toki tarkasteltu aiemminkin (esim. Vilkuna 1989; Chesterman 1991: 95, 100–102), mutta Juvan esimerkit ovat erittäin havainnollisia raaka- ja lopullisine käännöksineen. Esimerkeissä on pyritty nostamaan esiin se, mitä tekstissä oikeastaan sanotaan: mikä on ennestään tuttu asia, ja mitä uutta siitä sanotaan. Englannissa tätä ilmaistaan artikkeleilla. ”Artikkelia meillä ei ole, mutta omat konstit on”, Juva kirjoittaa (s. 74). Esimerkiksi lauseessa *his torso cast a shadow into the sea* alkuteksti on yksiselitteinen: varjo on uusi asia. Raakakäännöksen alkutekstiä mukaileva sanajärjestys *Kaushikin vartalo heitti varjon mereen* onkin muutettu lopulliseen versioon: *Kaushikin vartalo heitti mereen varjon*.

Tässäkin luvussa esiin on nostettu erityisesti niitä esimerkkejä, joissa alkukielen rakenne ei ole ohjannut lopulliseen ratkaisuun, esimerkiksi lauseen

tunnusmerkkiseen verbialkuisuuteen tai -loppuisuuteen. Esimerkiksi Henry Jamesin romaanissa kertoja mainitsee ensin huonoista ystäväistä, ja tarina jatkuu seuraavasti: *He seems to have some good ones too*. Raakakäännöksen *Hänellä näyttää olevan hyviäkin* on muuttunut lopullisessa versiossa verbialkuiseksi lauseeksi, joka on merkitykseltään painokkaampi: *Näyttää hänellä olevan hyviäkin ystäviä*. Konditionaalimuotoinen predikaatti lauseen alussa taas on Juvan mukaan toimiva korvaamassa englannin kielelle ominaisia alkuja *I need* ja *I wish*, jotka suomessa olisivat aivan liian painokkaita (esim. *Nicholas, my dear, I wish you would say something > Sanoisit sinäkin jotain, Nicholas!*).

Verbiloppuisuus lisää Juvan mukaan vakuuttelun tuntua (esim. *I can still run > Kyllä minä vielä juosta osaan*). Kiinnostava ratkaisu on käyttää verbiloppuisen lauseen alussa indefiniittipronominia *joikin* tai *jotain*, jolloin Juvan mukaan saadaan aikaan vaikutelma, että puhuja väittää jotain, mistä hänellä ei ole varmaa tietoa (esim. *There's something shifty about him > Siinä on jotain epäilyttävää. > Jotain hämärää poika puuhaa.*).

Aika ja aspekti

Aikaa käsittelevässä kolmannessa luvussa on selkeitä esimerkkejä eri tavoista kääntää englannin futuriset lauseet. Sen sijaan jotkin esimerkit, joissa alkutekstin ja käännöksen aikamuoto poikkeavat kiinnostavasti toisistaan, jäävät tarkemmin selittämättä. Hyvä esimerkki on seuraava: *The note said she wanted to vanish, like he vanished > Viesti sanoi että Lola tahtoi kadota niin kuin aviomies oli kadonnut*. Juva selittää ratkaisuaan intuitiolla: ”tuntui tärkeältä erottaa katoaminen ja tahtominen eriaikaisiksi” (s. 118). Näissä olisi ollut enemmänkin pohdittavaa. Aikamuotojen erottaminen suomennoksessa on perusteltua, mutta miksi englanti ei tee eroa, ja voisiko se tehdä?

Vastaavanlainen esimerkki on perfektiin liittyvä. Itselläni on englanniksi kääntämisestä kokemus, että suomen perfekti pitää monesti vaihtaa imperfektiksi, mutta seuraavassa esimerkissä samoin on tehty englannista suomeen käännettäessä. Henry Jamesin alkutekstin dialogi on seuraava:

Your father has insulted me.

Insulted you!

He has taunted me with my poverty.

Lopulliseen käännökseen raakaversioon perfekti on vaihdettu imperfektiksi:

Isänne loukkasi minua.

Loukkasi teitä!

Hän ilkkui köyhyyttäni.

Juvan mukaan raakakäännöksen *on ilkkunut* olisi ”jotakuinkin mahdoton” (s. 131), koska se antaisi ymmärtää, että ilkkuminen on ollut jatkuvaa, vaikka keskustelussa viitataan yhteen ainoaan keskusteluun. Minusta suomeksikin voisi käyttää alkutekstin lailla perfektiä, jos tarkoitus on ilmaista, että puhuja on yleensäkin tyytymättömän puheena olevaan isään (vrt. *En pidä hänestä, koska hän on loukannut minua ja ilkkunut köyhyyttäni* ’jo yksikin kerta on liikaa’). Perfektillä osoitetaan, että tapahtuneella on relevanssia puhehetkessä (esim. ISK 2004 § 1535), kun taas imperfektissä huomio on siinä, mitä jonkin menneen hetken aikana tapahtui. Tässä lienee kyse ilmiöstä, jota Larjavaara (2007: 373–375) nimittää eksperientaaliseksi perfektiiksi. Puhuja korostaa perfektillä olevansa ihminen, jonka historiaan kuuluu isän aiheuttama loukkaantuneisuus, vaikka ilkkumista onkin tapahtunut vain kerran.

Modaalisuus

Neljäs luku käsittelee modaalisuutta. Termi näkyy poikkeuksellisesti jo otikkotasolla (”Vaihtoehtoisia maailmoja

– modaalisuudesta”), ja käsitettä se-
lostetaan melko perusteellisesti lu-
vun aluksi. Nykyisin kääntäjäopinnoissa
modaaliverbit ovat tyypillisiä esimer-
kkejä silloin, kun puhutaan suomen kie-
len uniikkiaineksista. Juva kertoo löytä-
neensä ne vähitellen huomattessaan, että
tietyt verbit (esim. *viihtyä* ja *viitsiä*) eivät
löydy tietään käännöksiin ilman ponnis-
teluja. Hän kertoo oppineensa vasta mo-
daalisuuden käsitteeseen perehtyessään,
että kielessä on monia muitakin keinoja
ilmaista modaalisuutta. Hän kannustaa-
kin kääntäjää käyttämään erilaisia tapoja
sen sijaan, että seuraisi tarkasti alkutek-
stin rakenteita. ”Kun suomentaja kohtaa
verbin *can*, aina kannattaa kysyä: olisiko
jokin muu sana sattuvampi kuin *voida*?”
(S. 163.) Omasta aineistostaan hän kertoo
löytäneensä sille runsaasti vaihtoehtoja,
kuten *varmaan*, *kai*, *on lupa*, *sopii*, *pär-
jää*, *jaksaa*, *ehtii*, *joutaa*, *kelpaa* ja *malt-
taa*.

Modaalisuutta käsittelevä luku on
runsas, ja siitä näkee, että Juva on pereh-
tynyt hyvin asiaan. Hän kertookin tutus-
tuneensa ISK:n ohella myös Aili Flintin
(1980) väitöskirjaan modaaliverbeistä. Lu-
vussa on hienoja esimerkkejä siitä, miten
kielen uniikkiaineksia saa istumaan kään-
nöksiin: *I don't suppose we shall see them
again* > **Tokko** *me heitä enää näemme*; *I
do hope you will forgive him* > **Suonette** *ne
ystävällisesti anteeksi*; *It can wait* > **Se jou-
taa** *odottamaan*; *I could do with someone
to talk to* > **Juttuseura kelpaisi**.

Subjekti erilaisissa lauseissa

Viidennessä luvussa (”Toimija piilosilla”)
Juva tarkastelee erityisesti sellaisia suo-
men lausetyyppejä, joille ei ole vastineita
englannin kielessä. Englannin *there is*
-lauseiden suomennoksiksi tarjoutuvat
luontevasti suomen *jossakin on jotakin*
-eksistentiaalilauseet. Juva esittelee myös
muunlaisia alkutekstin rakenteita, jotka
voi suomentaa eksistentiaalilauseella.

Englannissa esimerkiksi esineetkin voi-
vat omistaa (*the smock had a high neck*),
mutta suomessa sama ilmaistaan ek-
sistentiaalilauseella (*mekossa oli pysty-
kaulus*). Myös käännöksenä sellaisiin
englannin lauseisiin, joissa on subjektina
yleistävasti käytetty persoonapronomini
(esim. *they*, *we* tai *you*), suomen eksisten-
tiaalilause sopii hyvin: *We have all the in-
formation about it at the Foreign Office* >
Ulkoministeriössä on tarkat tiedot. Suo-
messa puhutaan henkilöiden sijasta pai-
kasta. Juvan mukaan ”englannilla on kova
tarve kertoa, kuka jotakin tekee” (s. 236),
mikä näkyy myös tässä esimerkissä: *I rang
up your hotel in Rome and they said you
had gone on to Warsaw* > **Soitin Roomaan
hotelliisi ja sieltä sanottiin, että olit mat-
kustanut Varsovaan**.

Juvan mukaan kääntäjä voi turvau-
tua suomen ilmiölauseeseen silloin, kun
haluaa muuttaa alkutekstin henkilösub-
jektin toiminnan persoonattommaksi
(esim. *They heard singing and hoarse
shouting* > **Kuului laulua ja karkeaa huu-
telua**). Pakkoa ja tarvetta ilmaisevien lau-
seiden genetiivisubjektista hän taas pohtii
näin: ”[s]uomenpuhuja ei pakon edessä
tai jotakin tarvitessaan näe itseään aktii-
visena subjektina vaan ulkoisen voiman
välikkappaleena” (s. 247; esim. *I'm thirsty,
Sam* > **Sam**, *minun on jano*). Myös suo-
men subjektittomista tunnekausatiivi-
lauseista Juva tarjoaa havainnollisia esi-
merkkejä, joissa englannin kokijasubjekti
vaihtuu suomessa objektiin (esim. *Pippin
felt sleepy* > **Pippiniä nukutti**). Seuraavassa
esimerkissä kokija on jätetty pois itses-
tänselvänä: *I wanted a drink of water. I
also wanted to pee.* > **Janotti. Kusetti myös**.
On myös tilanteita, joissa suomen kielessä
tekijä korostuu kuin vahvemmin kuin eng-
lannissa, koska meillä ruumiinosat eivät
liiku itsestään vaan joku liikuttaa niitä:
*His arms closed automatically around her,
to save their balance* > **Prosper kietoi kä-
tensä hänen ympärilleen automaattisesti
pitääkseen heidät tasapainossa**.

Nollapersoonalauseista Juva kertoo kuulleen Auli Hakuliselta kääntäjille järjestetyssä koulutuksessa ilmeisesti 1980-luvulla (s. 252). Juvan mukaan aina silloin, kun puheena on kuka tahansa, kääntäjän kannattaa harkita nollapersoonan mahdollisuutta (esim. *You can do it with an ordinary knot* > *Sen voi tehdä tavallisella solmulla*). Hän esittelee myös mahdollisuuden laajentaa nollapersoonan verbivalikoimaa *sitä*-partikkelin avulla: *One has to do one's best* > *Sitä yrittää parhaansa*.

Subjektittomien lauseiden yhteydessä käsitellään myös passiivilauseita ja englannin ja suomen passiivin erilaisuutta. Aihe ei ole uusi (ks. esim. Shore 1986, 1988), mutta jälleen esimerkit kääntämisestä ovat havainnollisia. Kun suomen passiivissa tekijänä on aina ihminen, englannin passiivilauseissa voi olla mikä tahansa elollinen tai eloton tekijä. Englannin passiivilausetta *I been dogged by bad luck* ei voi kääntää passiiviksi, vaan on käytettävä esimerkiksi lausetta *huono onni vainoaa*. On myös monia tilanteita, joissa alkutekstin epämääräisen tekijän voi korvata passiivilla, ja joskus suomen passiivilla voi myös ratkaista sinuttelu vai teittely -ongelman: *Well, and how are you?* > *Ja kuinka sitä voidaan?*

Pronomininit ja muut pro-sanat

Kuudennen luvun aiheena ovat pronomien viittaussuhteiden erot. Juvan mukaan englanti on suomea ”lepusmpi”: pronominilla voi hyvin viitata vasta myöhemmin tulevaan korrelaattiin eikä pronominilla välttämättä tarvitse edes olla selvästi hahmottuvaa korrelaattia. Suomentajan täytyy olla tarkkana, jos hän halua noudattaa yleiskielen normeja.

Juva antaa paljon esimerkkejä *hän*- ja *se*-pronomien työnjaosta ihmisiin viitataessa ja harmittelee samalla 1800-luvulla kirjakieleen omaksuttua normia, joka vieläkin säätelee lukijoiden käsityksiä hy-

västä kielestä. Erityisesti hän harmittelee sitä, että puhujaan itseensä viittaava logoforinen *hän* ei normitetussa kielessä tule esiin, mutta riemuitsee samalla, että ”puhekielissä tekstissä tämän eron pääsee joskus tekemään” (s. 278): *and she said she knew only one or two places about here* > *ja se sanoi että hänelle oli täällä vain ihan muutama paikka tuttu*.

Pohtiessaan kerronnan keinoja Juva ei puhu fokalisaatiosta, mutta tarkastellessaan *hän*- ja *tämä*-pronomien valintaa hän käyttää termiä *näkökulmahenkilö*. Erityisesti raakakäännöksen sisältävät esimerkit ovat jälleen havainnollisia. Hienoja ovat myös esimerkit *tämä*-pronominista toiseuden ilmaisijana, kuten tässä: *Ho! Now you strike like the blind man: 'twas the boy that stole your meat, and you'll beat the post* > *Hei, lyötte kuin sokea. Eväät vohki poika, ja tämä huitoo tolppaa*. Esimerkeistä tulee myös esiin, että englannissa läsnäolevista on ihan luontevaa puhua demonstratiivipronomineilla, mutta suomeksi se ei ole kovin kohteliasta.

Pronominiluvussa on jonkin verran toistoa aiempaan, kun esimerkiksi englannin epämääräiseen joukkoon viittavien *they*- ja *we*-pronomien kääntämisestä on käsitelty jo edellisessä luvussa passiivi- tai eksistentiaalilauseiden yhteydessä. Näiden kahden luvun rajankäyntiä olisi voinut muutenkin tarkemmin pohdita. Ensimmäisen ja toisen persoonan pronomien poisjättöä suomennoksissa (*We looked at one another* > *Katsoimme toisiamme*) olisi voinut hyvin käsitellä jo tekijää käsittelevässä luvussa. Myös nollapersoonaa käsitellään molemmissa luvuissa.

Englannista suomennettaessa *minä*-pronomini yliedustuu (Mauranen & Tiitula 2005). Tähän tutkimuksella osoitettuun käännöskielen ilmiöön Juva ei suoranaisesti viittaa, mutta antaa runsaasti esimerkkejä siitä, miten englannille tyypillisen *minä*-näkökulman voi häivyttää.

Hauska esimerkki on leikkikielisen *tämä*-pronominin käyttö: *I am saying nothing* > *Tää vaikenee*. Myös esimerkit sinuttelun ja teitittelyn valinnasta ovat valaisevia, ja samalla Juva tulee esitelleeksi muutokset englannin kielen puhuttelupronominien (*thee, thou, you*) käytössä Shakespearen ajoista tähän päivään.

Juva kertoo, ettei ole teosta varten perehtynyt käännöstieteelliseen kirjallisuuteen, mutta tekstissä on viitteitä siitä, että hän on käyttänyt tukeaan *Ison suomen kieliopin* ohella muitakin tutkimusta. Hänen mukaansa ”uudempi tutkimus” on osoittanut, että suomen kielessä on ollut vanhastaan toisen persoonan yleistävää käyttöä erityisesti käskymuodoissa, vaikka se on perinteisesti tuomittu käännöskieleksi (esim. *rumple the one – you rumple the other* > *rypistäpä toista – toinenkin rypistyy*). Epämääräisen ja määräisen erottamisesta pronominiin avulla Juva arvelee, että kyse on ”kotoperäisestä osoittamisesta” (esim. *Did the lady die?* > *Kuoliko se nainen?*), koska artikkelimaisesti käytetty pronomini ei ole pakollinen ja siihen vaikuttaa näkökulma. (S. 332, 360.) Tässäkin hän viittanee löyhästi tutkimukseen: ”En ole ainoa, joka tulkitsee sen sittenkin osoittelevaksi pronominiksi” (s. 364). Esimerkiksi Chesterman (1991: 104–105) esittelee tapauksia, joissa *se*-pronominin käyttö määräisyyden osoittamisessa on suomessa lähes pakollista. Hänen mukaansa sen käyttö tai käyttämättä jättäminen on tunnusmerkistä, mutta kyse ei ole kieliopillisesta ilmiöstä vaan muodollisuuden asteesta: arkikielen ja normitetun yleiskielen erosta.

Juva kiinnittää huomiota englannin tapaan ilmaista omistussuhteita suomea enemmän ja selittää sen johtuvan siitä, että englannissa substantiivi vaatii edelleen aina joko artikkelin tai omistajan. Kääntäjän tulee muistaa, että suomessa omistussuhteen ilmaiseminen on tarpeetonta, jos se on itsestään selvä (*Am I taking my clothes off?* > *Riisunko mä*

vaatteet?). Liiallinen omistamisen ilmaisu on epäsuomalaista, ja luontevampaa voi olla käyttää demonstratiivipronomineja (*I have decreed not to sing in my cage* > *Olen päättänyt olla laulamatta tässä häkissä*).

Adverbiaaleina ja objekteina toimivia pronomineja käsitellessään Juva muistuttaa, että suomentajan pitää olla säästäväinen: turhia pronomineja kannattaa välttää, jotta tavoiteltu merkitys erottuu paremmin (*Here, give us a paw* > *Ojennapa kápälää*; *You’ve got to lower expenses, not raise them* > *Nyt pitää karsia kuluja, ei lisätä*).

Luvun päätteeksi Juva käsittelee laajasti kielen deiktisiä ilmaisuja väliotsikon ”Kolmiulotteinen kieli” alla. Pronominien lisäksi hän tarkastelee proadjektiiveja (*sikäläinen, tuollainen*) ja proadverbeja (*niin ja näin*) sekä deiktisiä adverbeja (*ulkona*) ja verbejä (*tulla, viedä*). Hän esittelee erityisesti tapauksia, joissa alkuteksti voi johtaa suomentajan harhaan. Esimerkiksi pilvet ovat suomeksi ”tuolla”, eivät ”tässä” (*If any dawn can pierce these clouds* > *Mikäli mikään auringonnousu pystyy läpäisemään nuo pilvet*) ja puhelumppanin mielentila on ”tuo”, ei ”tämä” (*You’ve been like this for some time, now* > *Tuota on jatkunut jo jonkin aikaa*). Englannin *here* ja *there* voivat saada suomessa vastineiksi muitakin sanoja kuin *täällä* ja *tuolla* (*Ah, here comes my rickshaw* > *Kas, siinähan riksa jo tulee*; *Sit down there, sweetie* > *Istu siihen, muru*). Runsaiden esimerkkien myötä lukija voi yhtyä tekijän sanoihin: ”on aivan ilmeistä, että suomessa hahmotetaan huomiopiiriä ja suuntaa vivahteikkaammin kuin englannissa” (s. 393).

Esitystapa ja kohdeyleisö

Tekstin esimerkkilähtöisyys tekee siitä paikoin puuduttavaa, mutta kerralla luettavaksi kirjaa ei toki olekaan tarkoitettu. Tekijän mukaan sitä voikin alkaa lukea mistä vain ja joko selityksistä tai esimerkeistä käsin. Esimerkit ovat hie-

noja, mutta niiden runsaus ja esitystavan ongelmat tekevät syventyvistä lukemisesta uuvuttavaa. Kirja tosiaan toimii parhaiten niin, että avaa sen jostain kohtaa ja alkaa lukea. Kertova teksti on elävää ja mukaansatempaavaa, ja sitä olisi voinut olla enemmänkin.

Luettavuutta heikentää myös se, ettei alaluvuissa ole juuri muuta sisäistä sidosteisuutta kuin se, että tietyn otsikon alla käsitellään siihen kuuluvia sisältöjä. Edellisen esimerkin selittämisen jälkeen uusi kappale alkaa yllättäen seuraavan esimerkin sisällön taustoituksella esimerkiksi näin: *Ylhäinen neiti Darcy on käynyt tervehtimässä Elisabethia* – -. Melko hämmentävää on myös, että esimerkkejä edeltävässä, joskus pitkässäkin, selityksessä niihin viitataan kataforisesti (esim. *Tämän [= seuraavan] virkkeen verbit; Tähän [=seuraavaan] sivulause sopii*). Tarkempi selitys ja *tämä*-pronomini olisivat olleet luontevampia vasta esimerkin jälkeen.

Teos on rakennettu suomen kielen piirteistä käsin, joten englannin piirteet eivät tule itsenäisinä esitellyiksi vaan ovat esillä siellä täällä esimerkeissä. Esimerkiksi kestopuoto tulee vähän ohimennen puheeksi aikaa käsittelevässä luvussa. Sen mekaaninen suomentaminen tuottaa yleensä keinotekoisia oloista kieltä, mutta Juvan mukaan ennakoinnin merkityksessä *olla tekemässä* -rakenne toimii (*Exhaustion was overcoming to you > Uupumus sai hänessä vallan > Uupumus oli saamassa vallan*). Suomalähtöisyys on toisinaan teoksen ongelma. Esimerkiksi eksistentiaalilauseetta ylistetään monessa kohdassa maanmainioksi ja suomelle ominaiseksi, mutta missään ei mainita, että myös englannin kielessä on vastaava lausetyyppi.

Esimerkit ovat pääosin erittäin kiinnostavia, ja teosta voi pitää yksin niiden takia kääntämisestä kiinnostuneen aarreaittana. Sen sijaan selityksissä ja erityisesti asioiden esittämisen tavoissa näkisin paljonkin parannettavaa. Kielitieteellisiä ter-

mejä olisi voinut käyttää enemmän ja tarkemmin, koska kirja on joka tapauksessa suunnattu lukijalle, joka on kielen rakenteista kiinnostunut. Esimerkiksi informatorakennetta ja eksistentiaalilauseetta käsitellään lyhyesti jo ensimmäisessä luvussa, mutta niitä ei mainita nimeltä, jolloin yhteys myöhempien lukujen tarkempaan käsitteeseen jää lukijan pääteltäväksi. En usko, että ketään olisi häirinyt termien läsnäolo. Ne olisivat tuoneet tarkkuutta ja siten selkeyttäneet asian käsitteilyä. Termien avulla kuka hyvänsä lukija voi helposti etsiä itse asiasta enemmänkin tietoa. Termit tuntevan lukijan kannalta taas olisi ollut hyödyllistä, että termit olisivat olleet jo otsikoissa.

Onkin päivänselvää, että kirjaa ei ole suunnattu kielitieteilijälle vaan laajemmalle käännettyä kaunokirjallisuutta lukevalle yleisölle. Kirjan runsas esimerkistö on kuitenkin hyödyllinen myös kieltä opettaville ja esimerkiksi kääntämisen opiskelijoille. Valitettavasti termien vähäisyys ja rakenteen sirpaleisuus tekevät tiettyyn aiheeseen sopivien esimerkkien etsimisestä hankalaa.

Tekstin oikoluku on hoidettu hyvin – huomasi koko laajassa kirjassa vain kaksi lyöntivirhettä. Paikoin tekstiin on kuitenkin lipsahtanut virheellisiä termejä tai käsitteitä käytetään väärin: esimerkiksi subjektia käsittelevän luvun alussa puhutaan verbin *määritteistä* erikoisesti rinnastaen (*objekti, predikatiivi tai muu verbin määrite*). Esimerkeistä nousevat nimet rakennetyypeille ovat hieman harhaanjohtavia, ja esimerkiksi *tulen kaipaamaan* ja *olin unohtaa* -rakenteiden sijaan olisi kannattanut puhua *tulen tekemään* ja *olin tehdä* -rakenteista.

Näkemyksiä ja taustan valottamista

Siellä täällä konkarisuomentajan omat näkemykset ja suhde kieleen tulevat selvästi esiin. Esimerkiksi sanajärjestyslun päätteeksi Juva kertoo innostukses-

taan ymmärrettyään, että ilmiöt, joita hän on vaistomaisesti kääntäessään pohtinut, on kuvattu kieliopissa. ”Jälleen kerran sain havaita, että kielioppi kuvaa keinoja, joita olen käyttänyt koko ikäni tietämättä miksi. – – Mutta en voi kieltää, etteikö olisi ollut riemastuttavaa saada selville, mistä missäkin vaistomaisessa ratkaisussa on ollut kysymys, miksi olen päätenyt juuri siihen.” (S. 113.) Myöhemmin eksistentiaalilausesta tarkastellessaan hän ilmaisee saman näin: ”[o]li aikamoinen elämys tajuta, mitä kaikkea olen tietämättäni tiennyt” (s. 244).

Vankka kielitaju siis tarjoaa vaistomaisesti oikeat ratkaisut. Tarvitaanko sitten kääntäjänkoulutusta? Nykykääntäjän tie on varmasti helpompi, kun tällaiset kielen ilmiöt tulevat puheeksi jo koulutukseen kuuluvissa suomen kielen opinnoissa. Juva kertoo, että hänen opiskellessaan 1960-luvulla suomen kielen yliopisto-opinnot keskittyivät vielä äännehistoriaan. Tämä tausta ehkä selventää joitain nykynäkökulmasta omituisia lausahduksia, kuten tämän (s. 127): ”Aloitteleva kääntäjä tuijottaa yksittäisen sanojen merkityksiä, kokenut suomentaja pohtii virkkeen sisällöllisiä suhteita kokonaismerkityksen kannalta.” Itselläni on kokemus, että nykyisen kääntäjäkoulutuksen saanut kääntäjä, vaikka olisikin aloitteleva, ja jo opiskelijakin, osaa kyllä tarkastella merkityksiä yksittäisiä sanoja laajemmin. Kone- tai harrastelijakäännöksiin tuollainen lausunto sen sijaan taitaa useinkin päteä.

Erityisen kiinnostavia ovat teoksen kohdat, joissa kirjoittaja pysähtyy tarkastelemaan pitempään jotain ilmiötä. Esimerkiksi aspektiin liittyviä kysymyksiä käsitellessään hän tulee pohtineeksi myös nykyisiä kielenohjailun periaatteita kertomalla toiveensa nykyään hyväksytyjen, rinnakkaisten rakenteiden *tuli tehtyä* ja *tuli tehdyksi* normittamisesta eri merkityksiin. Sitten hän kuitenkin toteaa: ”Nykytilanteessa vaatimus, että meillä olisi

kaksi toisistaan erotettavaa muotoa, joilla olisi eri merkitystehtävät, olisi ikävä kyllä samanlaista kieleen puuttumista kuin se, josta olen entisaikojen kielimiehiä moittinut. Nykyään kielenhuolto ei sellaista harrasta. Ymmärretään, että kieli elää omaa elämäänsä ja synnyttää sääntönsä sisältä päin.” (S. 149.)

Kääntäjän dialogia lukijoidensa kanssa valotetaan myös. Juva kertoo kerran päättäneensä käyttää kouluja käyneiden, aikuisten ihmisten dialogissa puhekielistä *se*-pronominia *hän*-pronominin sijaan. Ratkaisusta tuli hyvin kipakkaa palautetta. Juvan mukaan käännöskieltä luetaan selvästi konservatiivisemmalla silmällä kuin alun perin suomeksi kirjoitettua ja kustantajalle valitetaan herkästi liiallisesta puhekielisyydestä. Vaikka suomalaiseen kaunokirjallisuuteen puhekieliset dialogit ovat vähitellen tulleetkin, käännöksissä esimerkiksi puhekielisiä pronomineja on vieroksuttu ”katukielenä”. Juvan mukaan nykynäytelmät ovat poikkeus; niiden käännöksissä puhekielisyyttä hyväksytään.

Pyrkiessään käyttämään käännöksissä idiomaattista suomea Juva paljastaa ajattelevansa lukijoita: epäsuomalainen aines heikentää lukijan kielitajua. Vaikka lukijoita eivät ehkä ylimääräiset pronominit tai possessiivisuffiksit haittaisi, se ei hänen mukaansa ole ”mikään syy ripotella niitä laiskasti mukaan” (s. 351).

Lopuksi

Juva esittelee teoksessaan monia tärkeitä suomen kielen erityispiirteitä, joihin on törmännyt käännöstyössään ja joille on vasta myöhemmin löytänyt selityksen (esim. nollapersoonan, eksistentiaalilause, logoforinen *hän*). Näen pienoisenä ongelmana, että niin innoissaan kuin tekijä näistä tuntuukin olevan, ne eivät nouse kirjassa kunnolla esiin. Kun laaja teos on täynnä esimerkkejä, termejä vältellään ja otsikot ovat metaforisia, lukija ei välttämättä löydä ilmiöitä ollenkaan.

Niitä myös käsitellään sirpaleisesti eri luvuissa, jolloin lukija ei voi ottaa yhtä ilmiötä kerralla haltuun, eikä – hakemiston puuttuessa – voi myöskään helposti löytää kaikkia kohtia, joissa tiettyä ilmiötä on käsitelty. Harvat lukevat tällaisen kirjan tarkasti kannesta kanteen, eivät uskoakseni etenäkään ne lukijat, joille kirja on ensi sijassa suunnattu. Teos on sisältöltään monipuolinen – ainesta riittäisi vaikka mihin – ja paremmin rakennettuna se olisikin soveltunut hyvin vaikkapa tenttikirjallisuudeksi kääntäjäopintoihin. Osan kritiikistä saa toimitus, joka ei ehkä ole nähnyt teoksen arvoa tarpeeksi käyttäksensä resursseja perusteellisempaan toimittamiseen.

Joka tapauksessa teos osoittaa hyvin selvästi sen, että kaunokirjallisuuden kääntäjä ei vain toista alkutekstiä vaan on aktiivinen, luova muotoilija, jonka rooli maailmankirjallisuuden tulkitsijana on hyvin merkittävä. Tällaista luovuutta ei voi vaatia koneelta, eikä hyvien kääntäjien merkitystä suomalaiselle kulttuurille voi liikaa korostaa.

KAARINA PITKÄNEN-HEIKKILÄ
etunimi.pitkanen@helsinki.fi

Kirjoittaja toimii suomen kielen yliopistonlehtorina Helsingin yliopistossa Kääntämisen ja tulkkauksen maisteriohjelmassa.

Lähteet

- CHESTERMAN, ANDREW 1991: *On definiteness. A study with special reference to English and Finnish*. Cambridge Studies in Linguistics. Cambridge: Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511519710>.
- ESKOLA, SARI 2004: Untypical frequencies in translated language. A corpus-based study on a literary corpus of translated and non-translated Finnish. – Anna Mauranen & Pekka Kujamäki (toim.), *Translation universals. Do they exist?* s. 83–99. Amsterdam: John Benjamins. <https://doi.org/10.1075/btl.48.o8esk>.
- FLINT, AILI 1980: *Semantic structure in the Finnish lexicon. Verbs of possibility and sufficiency*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- ISK = HAKULINEN, AULI – VILKUNA, MARIA – KORHONEN, RIITTA – KOIVISTO, VESA – HEINONEN, TARJA RIITTA – ALHO, IRJA 2004: *Iso suomen kielioppi*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- LARJAVAARA, MATTI 2007: *Pragmasemantiikka*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1077. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- MAURANEN, ANNA & TIITTULA, LIISA 2005: Minä käännössuomessa ja supisuomessa. – Anna Mauranen & Jarmo H. Jantunen (toim.), *Käännössuomeksi. Tutkimuksia suomennosten kielestä* s. 35–69. Tampere: Tampereen yliopisto.
- SHORE, SUSANNA 1986: *Onko suomessa passiivia?* Suomi 133. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- 1988: On the so-called Finnish passive. – *Word* 39 s. 151–176.
- TIRKKONEN-CONDIT, SONJA 1993: What happens to a uniquely Finnish particle in the processes and products of translation? Yves Gambier & Jorma Tommola (toim.), *Translation and knowledge* s. 273–284. Turku: Turun yliopisto.
- 2005: Häviävätkö uniikkiainekset käännössuomesta? – Anna Mauranen & Jarmo H. Jantunen (toim.), *Käännössuomeksi. Tutkimuksia suomennosten kielestä* s. 123–137. Tampere: Tampereen yliopisto.
- VILKUNA, MARJA 1989: *Free word order in Finnish. Its syntax and discourse functions*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.